
(להבהרת פיסקה קשה בפירושו של ר' יוסף קרא לישעיהו (הערה למאמרו של אברהם גרוסמן

Author(s): דוד ברגר

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. 1 (תשמ"ז), pp. 114-116

Published by: [Historical Society of Israel](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70061908>

Accessed: 05/12/2011 15:06

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

להבהרת פיסקה קשה בפירושו של ר' יוסף קרא לישעיהו (הערה למאמרו של אברהם גרוסמן)

מאת דוד ברגר

בציון נא (תשמ"ו) הופיע מאמר חשוב מאת אברהם גרוסמן על זיקתו של ר"י קרא לפולמוס נגד הנצרות¹. המחבר מצליח להראות שפרשן שאינו מזכיר את הנצרות בפירושו כמעט לחלוטין, כתב דברים רבים שעיקרם נובע מצורכי הפולמוס היהודי-הנוצרי. המאמר תורם תרומה חשובה הן לתולדות הפולמוס והן למיתודולוגיה של חקר הפרשנות.

פרופ' גרוסמן מתחיל את דיונו בקטע מפירושו של ר"י קרא לישעיהו, המכיל את 'ההתקפה המפורשת היחידה המוכרת לנו על הנצרות בפירושי המקרא של ר"י קרא'. נדמה לי שפירושו של גרוסמן לקטע זה איננו מניח את הדעת, וכדאי לעיין בו מחדש.

בכתב יד וינה 23 נשתמר פירוש של ר"י קרא לישעיהו לג יג-יד שאיננו בדפוסים הרגילים. על הכתוב 'שמעו רחוקים אשר עשיתי, ודעו קרובים גברתי. פחדו בציון חטאים אחזה רעדה חנפים, מי יגור לנו אש אוכלה' וגו', כותב ר"י קרא:

'שמעו רחוקים' – הרחוקים מכאן לא יכירום אלא בשמועה והקרובים גבורתי ידעו בראייה. כל מניין שנ' בו חנופה אינו אלא במקרא, המהפכין ובודים פסוקיו למינות, וזה אב לכולם: 'אחזה רעדה חנפים' – וכן מירושלים יצאה חנופה לכל הארצות מיני ישר' שהחלי' [=שהחליפן] התורה מהם למדו מיני האומות וזהו טעותם של ישר, ובהם אנו נידונין לכם לישראל. 'מי יגור' – וזהו הראוי לגור...

פרופ' גרוסמן מסביר את הדברים כדלהלן:

'כל מניין' פירושו: 'כל מינין', דהיינו: מינים, כופרים. ר"י קרא התבסס כאן על דברי המדרש בבראשית רבה (מהדורת תיאודור-אלבק, מחו, עמ' 480): 'אמר ר' יונתן כל חנופה שנא' במקרא במינים הכתוב מדבר, ובניין אב שבכולם: פחדו בציון חטאים אחזה רעדה חנפים, בישראל ובאומות העולם'. פירוש זה מעיד בבירור עד כמה גדול היה משקלו של הפולמוס עם הנוצרים שהתבסס על הפרשנות של כתובי המקרא ('אינו אלא במקרא')... אין צריך לומר, כי אין שום רמז ממשי בכתובים שם לדרישת התיבה 'חנופה' כמתייחסת דווקא לפרשנות כתובים במקרא ולפולמוס עליהם, כפי שהציע ר"י קרא. המציאות ההיסטורית של זמנו והעמדת המקרא במרכז הפולמוס, היא שדחפה אותו לפרש כך את הכתובים².

1 א' גרוסמן, 'הפולמוס היהודי-הנוצרי והפרשנות היהודית למקרא בצרפת במאה הי"ב (לפרשת זיקתו של ר"י קרא אל הפולמוס)', ציון, נא (תשמ"ו), עמ' 29-60.

2 עמ' 34.

ובהערת שוליים מתייחס גרוסמן גם לביטוי המוזר 'זבה' או נידונין ל'כס' ל'ישראל', והוא כותב: 'הלשון... איננה ברורה די צורכה... ועדיין ספק אם אכן זה הוא הנוסח הנכון'.
 אין ספק שיש לנו עסק כאן בפסיקה קשה מאוד, וקרוב לוודאי שהיא משובשת. הפירוש של 'מניין' כ'מינין', המוצע על ידי גרוסמן, אינו כמובן פירוש במובן הרגיל, אלא תיקון קל של הנוסח. הבעיה היא, שלפי פירוש זה סוטים דברי ר"י קרא מן המקור המדרשי לא רק בהכנסת המוטיב של סילוף המקרא אלא בצורה יסודית ומשונה. לפי המדרש פירוש המלה 'חנופה' הוא מינות. ניתן אמנם להקשות על כלל זה, אבל ידוע ש'כללים' כאלה במדרש אינם כללים במובן המודרני. אולם מפירושו של גרוסמן עולה כלל שונה לגמרי: כשישנו פסוק העוסק במינים (ועובדה זו צריכים כנראה לקבוע על יסוד קני מידה רגילים), השימוש במלה חנופה מודיע לנו שמדובר בסוג מיוחד של מינות – הסוג של סילוף המקרא. מלבד הסטייה מן המדרש, אין צריך לומר שעמדה זו היא מוזרה לכשעצמה. קטע זה מכתב יד וינה נדפס, כפי שגרוסמן מצוין, על ידי א' קריסטיאנופולר בספר היובל ל'ש' קרויס³. קריסטיאנופולר העיר על הקושי במשפט הנידון והציע לתקן: 'כל מקרא שנאמר בו חנופה אינו אלא במינין'. דומה שהצעה זו עדיפה על הגרסה שנשתמרה בכתב היד שלפנינו. בכל זאת, נראה לי שלאור לשון המדרש יש להציע תיקון המסתבר עוד יותר: 'כל עניין שנ' בו חנופה במקרא אינו אלא המהפכין ובודים פסוקי למינות'⁴. שינוי זה פוגע בנקודתו העיקרית של גרוסמן רק במקצת, שהרי ר"י קרא כותב 'המהפכין ובודים פסוקי [המקרא] למינות' כביטוי נרדף ל'מינים' שבמדרש. היסוד לזיהוי עם הנצרות הוא המעבר בפסוק מ'חטאים' בציון ל'חניפים' שאינם כנראה בציון; כלומר, מדובר על מינות שעברה מארץ ישראל לעולם כולו, וזהו באמת 'טעותם של ישו'⁵.
 לביטוי 'זבה' או נידונין ל'כס' ל'ישראל' אין לכאורה כל מובן, וכאן אני רוצה להציע לתיקון הטקסט ספקולאציה קצת יותר נועזת, אך הרבה יותר חשובה מבחינה רעיונית. יש לזכור, שבישעיהו לג יג ('שמעו רחוקים אשר עשיתי ודעו קרובים גברתי') ה' מדבר בגוף ראשון, ור"י קרא כותב בגוף ראשון בפירושו לפסוק זה ('...והקרובים גבורתי ידעו בראייה'). אם כן, אולי הנוסח הנכון הוא: 'זבה' או 'נידון' ל'כס' ל'ישראל' (או אפילו 'אני נידון ל'כס' ל'ישראל', כמובן אני מתדיין עמכם, הגם שזה שימוש דחוק). 'אני דן' הפך על ידי תהליך שכתי מאוד ל'אני נידן'. המעבר ל'אנו נידונין' נבע איפוא מאחת משתי סיבות פשוטות: (א) היר"ד של 'אני' נראתה כו"ו, וזה גרם לתיקון של 'נידון' ל'נידונין'. (ב) הסופר הבין שה' אינו נידון אלא בריותיו נידונין.
 המובן של הנוסח המשוער הוא שהקב"ה מעניש את ישראל בגלל המינים שביניהם ובגלל זה שהנצרות יצאה מתוכם⁶, 'וזהו הראוי לגור'. אם הצעה זו נכונה, היא מוסיפה מימד חדש לתפיסת

3 ירושלים תרצ"ז, עמ' 114.

4 אני מהסס קצת, רק בגלל שהשיבוש 'מינין – מניין' נמצא בדפוס אחד של המדרש, אך כמובן בחלק השני של המשפט ('במניין' הכתוב מדבר'). עיין בהערה במהדורת תיאודור אלבק ובמאמרו של קריסטיאנופולר, שם.

5 משום כך אני מסכים בהחלט לדברי גרוסמן, שאין לתקן 'ישראל' במקום 'ישו'. טיעונו, המיוסד על דרך הכתיבה של וי"ו ורי"ש בכתב יד וינה, אינו מוכרח, שהרי חילוף כזה היה יכול לקרות בכתב יד ששימש מקור לכתב היד שבידינו.

6 עיין: ספר נצחון ישן, במהדורת: *The Jewish-Christian Debate in the High Middle Ages*, Philadelphia 1979, חלק עברי, עמ' 160: שלמה דה רוסי, עדות השם נאמנה, מהדורת י' רוזנטל,

הגלות במחשבתו של ר"י קרא. אמנם יש להתייחס בזהירות לאינפורמציה הבנויה על טקסט מתוקן, ואינני רוצה לבוא בסודו של אותו 'חוקר מקרא טיפוס', שלפי דבריו הק'לים של י' קויפמן, 'מתקן ועושה פסוקים כמו ידיו... וחוזר ו'מוצא' בהם כל מה שהוא מכניס לתוכם'⁷. ובכל זאת, הרעיונות עצמם מצויים בספרות הפולמוס, וישנה אפשרות סבירה שהם מצויים גם בפיסקה קשה זו שפרופ' גרוסמן הביא לתשומת לבנו.

בתוך: הנ"ל, מחקרים ומקורות, א, ירושלים תשכ"ז, עמ' 396–397; אליהו חיים מגינאצאנו, מחקרים ומקורות, שם, עמ' 448.

7 מכבשונה של היצירה המקראית, תל-אביב תשכ"ו, עמ' 253.